

ОДЕСЬКА ДЕРЖАВНА
ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

Станік Сюзанна Романівна

УДК 340.001.73 : 008

ДИНАМІКА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Спеціальність: 12.00.01 - теорія та історія держави і права;
історія політичних та правових вчень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук

Одеса - 1999

Дисертація є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії держави і права Одеської державної юридичної академії Міністерства освіти України.

Науковий керівник - Оборотов Юрій Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії держави і права Одеської державної юридичної академії

Офіційні опоненти

Цвік Марко Веніамінович, академік Академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор кафедри теорії держави і права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Крижанівський Анатолій Федорович, кандидат юридичних наук, начальник кафедри загальноправових дисциплін Одеського інституту внутрішніх справ

Провідна установа - Університет внутрішніх справ МВС України,
м. Харків

Захист відбудеться « ____ » _____ 1999 р. о ____ годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д. 41. 086. 01 в Одеській державній юридичній академії (65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської державної юридичної академії (65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2)

Автореферат розісланий « ____ » _____ р.

Вчений секретар

Спеціалізованої вченої ради _____ *Г.І. Чанишева*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Досягнення змін у правовій культурі України - найважливіше завдання, що стоїть перед нашою державою, яка претендує на характеристику правової. У ще більшій мірі це завдання юристів-професіоналів, які є центром правової культури, від яких залежить розвиток периферії правової культури, подолання правового ідеалізму і правового нігілізму в масовій правосвідомості. Традиційно правова культура постає як загальний стан юридичних справ у суспільстві: від стану законодавства, діяльності суду і правоохоронних органів, до стану правосвідомості всього населення. Головною ланкою правової культури виступає розвинена правова система, що забезпечує гідне місце права в житті суспільства. У юридичній науці правова культура розглядається, як правило, у статичному стані. Тим часом такий підхід не дозволяє повною мірою розкрити багато граней правової культури. У цьому зв'язку нові можливості розкриває розгляд правової культури в динамічному стані або, точніше, динаміки правової культури.

Динаміка правової культури дозволяє визначити рушійні сили останньої, розкриває її історичний і сучасний аспект змін. На цьому шляху забезпечується визнання різноманітності існуючих правових культур і виділяється важлива проблема взаємовпливу правових культур. У дисертації ця проблема позначена як правова акультурація, тобто взаємовплив правових культур, при якому відбуваються зміни їх культурних складових (законодавства, судової практики, юридичної науки, юридичної освіти та ін.). Результати правової акультурації можуть бути позитивними, коли затверджується правовий інститут в іншій правовій культурі, і негативними, коли відбувається виродження правового інституту або відмова від його використання. У правовій акультурації важливо забезпечити діалог між правовими культурами, а не нав'язування правових інститутів однієї правової культури іншій. Думається, що все це дуже актуально для розвитку правової культури України.

Обрана тема дослідження відповідає плану наукових досліджень кафедри теорії держави і права Одеської державної юридичної академії, на якій виконана моя робота і яка розробляє тему: «Загальна теорія держави і права, історія політичних і правових вчень у системі вищої юридичної освіти». До того ж, я очолюю Міністерство юстиції, одним з програмних завдань якого, є удосконалення правової культури в Україні, що безпосередньо пов'язане з діалогом національних правових культур, правовою акультурацією, зберіганням і розвитком нашої національної правової культури.

Мета і завдання проведеного дисертаційного дослідження полягають у тому, щоб показати зміст поняття динаміки правової культури, виділити роль правової акультурації в розвитку національних правових культур, у тому числі правової культури України, визначити основні напрямки діалогу правових культур, розкрити значення правових традицій і правових цінностей для збереження нашої національної правової культури.

Наукова новизна дисертації забезпечена тим, що в ній уперше права культура розглядається не в статичному стані, а в динаміці. У цьому зв'язку використовуються нові поняття: динаміка правової культури, права акультурація, діалог правових культур. Такий підхід дозволяє висунути дослідження правової культури на сучасні рубежі з урахуванням інтенсивних процесів взаємодії національних правових культур, а також впливи на національні правові культури регіональних правових культур (наприклад, правової культури Європейського Союзу) і правової культури миропорядку (міжнародного права). Для України ця проблема особливо значуща, оскільки сьогодні наше законодавство приводиться у відповідність із нормами і стандартами прав людини, а також нормативними актами Європейського Союзу.

Розгляд динаміки правової культури дозволяє зробити висновки з проблем збереження самостійності національної правової культури. Наростання діалогу правових культур вимагає від правової культури України не тільки здібності до засвоєння інновацій (адаптації), але й стійкості стосовно так званих агресивних правових культур. У цьому зв'язку результати проведеного дослідження мають не тільки теоретичне значення, але й набувають практичної цінності для здійснення в Україні правової реформи з використанням досягнень інших правових культур за умови збереження її правових традицій і цінностей виходячи з правового менталітету народу України.

Апробація результатів дисертації здійснювалася автором на різноманітних конференціях, семінарах, нарадах. Серед них виділимо Міжнародну науково-практичну конференцію, проведену Інститутом законодавства Верховної Ради України в жовтні 1999 року, на якій була зроблена доповідь «Роль Міністерства юстиції України в систематизації законодавства».

У дисертації використані теоретичні положення і висновки, які містяться в роботах філософів, культурологів і юристів. Серед них твори філософів М.М. Алексєєва, М.О. Бердяєва, П. Рікера, В.С. Соловйова, Й. Хейзинги та ін.; розробки культурологів: Е.С. Біблера, Г.В. Драча, Е.В. Завадської, О.С. Карміна, Е.С. Маркаряна, М.К. Петрової, О.О. Радугіна, В.М. Розина та ін.; дослідження вітчизняних і закордонних юристів С.С. Алексєєва, Е. Аннерса, Г.Дж. Бермана, Р. Давида, Ж. Карбоньє, М.М. Кейзера, М.І. Козюбри, В.В. Колейчикова, О.Н. Костенко, А.Ф. Крижановського, В.В. Кудрявцева, Х. Келпа, Є.В. Назаренко, Н. Нєновського, В.С. Нєрсесянца, Ю.М. Оборотова, В.Ф. Опришко, М.П. Оріха, П.М. Рабиновича, Н. Рулана, В.П. Сальникова, В.М. Селіванова, Ю.О. Тихомирова, К. Цвайгерта, М.В. Цвіка, Л.С. Явича та ін.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, кожен із яких включає по чотири підрозділи, висновків і списку літератури. Повний обсяг дисертації складає 181 сторінка, з них 14 сторінок — список використаних джерел (154 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Методологічні питання правової культури та її динаміки» розглядаються сучасні підходи до проблеми культури, її сфер із виходом до специфіки правової культури. У цьому розділі подані ідеї справедливості і цінності права і держави у філософії Володимира Соловйова як концепції, що лежить в основі розвитку правової культури. Саме тут визначена необхідність використання аксиологічного підходу до правової культури з розмежуванням цінностей права і правових цінностей.

У підрозділі 1.1. «Поняття культури, її зміст і сфери» викладаються думки філософів і культурологів, що розкривають суть проблеми культури, розвиток образу культури від раціоналістичного і біологічного до плюралістичного, що заперечує завершеності культури, її відкритості для нового. В останні роки акцентується динамічний аспект культури, її процесуальна природа, коли вона визначається як процес, результат і поле реалізації можливостей людини.

Сучасний погляд на культуру походить з її плюралістичності: неможливо ігнорувати факт багатообразності культур, їх якісної різниці і національної своєрідності. Значний внесок у розвиток теорії культури зроблений культурною антропологією, яка відкрила важливі проблеми взаємовпливу різноманітного типу культур. Культурна антропологія запропонувала використовувати як метод поняття «аккультурація».

Кожна культура породжує власну раціональність, свою мораль, право, естетику і знаходить вираження у своїх символах. При цьому зміст однієї культури не перекладається цілком на мову іншої культури. Це, проте, не означає відсутності того, що іменується діалогом культур. Нормою сприйняття одних культур іншими вважається їхнє сприйняття через призму власної культури.

Правова культура розглядається як спеціалізована сфера культури поряд із політичною культурою й іншими видами культури. Характерно, що ідеї верховенства права і правової держави змінили акценти у взаємодії правової і політичної культури, зажадали нового, більш глибокого проникнення у зміст і динаміку всієї культури і її сфер.

Підрозділ 1.2. «Правова культура: компоненти і динаміка» включає характеристику правової культури як загального стану юридичних справ у суспільстві, синтез правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого правового розвитку суспільства й особистості. Звідси розмежування правової культури в широкому значенні (правової культури суспільства) і у вузькому (правової культури особистості).

Виділяють загальноцивілізаційні критерії визначення рівня правової культури, відповідно до яких фіксуються напрямки підвищення

правової культури. Найважливіша риса правової культури - збереження правової поступовості. Перерви в правовій поступовості призводять до неправового стану, створюють умови для свавілля, деформують правову культуру.

Динаміка правової культури може бути подана через призму цілей, засобів і умов культури. Найбільш статичні цілі менш, ніж інші компоненти, піддаються зміні. У загальноісторичному плані цілі змінюються під тиском інших елементів правової культури. Більш рухомі в зміні засоби правової культури. Проте найбільше для інновацій відкриті умови правової культури.

Різноманітність правових культур у сучасному світі одержує своє вираження у використанні поняття «національна правова культура», що відображає специфіку правової культури одиничного; поняття «правова культура локальної цивілізації», що відображає специфіку правової культури окремого; поняття «правова культура миропорядку», що відображає специфіку правової культури загального.

Для динаміки правової культури важливе розрізнення відкритих і закритих правових культур. Відкриті правові культури у своєму розвитку взаємодіють з іншими правовими культурами, сприймаючи, переробляючи і закріплюючи в собі доробки інших правових культур. Закриті правові культури важче вступають у діалог з іншими правовими культурами, обмежують сприйняття досягнень інших правових культур, підтверджують свій правовий розвиток як єдино правильне.

У правовій культурі виділяється зовнішня правова культура, тобто правові позиції і цінності населення, і внутрішня правова культура, головний зміст якої складає професійна юридична діяльність і її результати. Динаміка правової культури багато в чому визначена змістом внутрішньої правової культури, її спрямованістю і цілісністю. У цьому зв'язку підкреслюється значення юридичної еліти у вирішенні проблем правового розвитку й удосконалення правової культури.

Русійні сили динаміки правової культури виступають як протиріччя між змістом правової культури і суспільними відносинами, між правовою культурою і суспільством, між правовою культурою і владою, між правовою культурою й особистістю, у протиріччях самої юридичної діяльності і т.д. Пропонується розмежовувати центр і периферію правової культури. При цьому характерна риса центру правової культури - жорстка нормативна фіксованість, консерватизм у порівнянні з її периферією. Можуть бути виділені конструктивні і туликові напрямки в динаміці правової культури.

У підрозділі 1.3. «Аксіологічна характеристика держави і права на основі філософії добра» відзначається, що духовне відродження неможливе без проникнення моральності в організацію державного життя,

у процесі розвитку правової культури. У цьому зв'язку орієнтири добра і справедливості для держави і права, виділені Вол. Соловйовим, мають принципове значення.

На думку Вол. Соловйова, державна влада повинна спиратися на вищий принцип буття: ні держава не служить народу, ні народ - державі, а обидва однаково служать одному вищому началу. Відокремлення церкви від держави згубно позначається як на діяльності церкви, так і на діяльності держави. Для держави це означає відмову від духовних інтересів, позбавлення вищого освячення і гідності, що веде до втрати легітимності влади. Нормальні відносини між церквою і державою повинні полягати у визнанні за церквою вищого духовного авторитету. Держава повинна якнайменше обмежувати внутрішній світ людини і якнайбільше забезпечувати умови для гідного існування і розвитку людей. Для Вол. Соловйова найкраща держава та, що найбільше обмежує реальне зло і дає найбільший простір силам, які рухають суспільство до майбутнього ідеального блага. У практичному вираженні суть держави в тому, щоб підпорядкувати насильство праву, а свавілля - законності.

Право подане як співвідношення особистої свободи і загального блага: між ідеальним добром і прикрою дійсністю є проміжна область права і закону, яка служить втіленню добра, обмеженню і виправленню зла. Народжуючись із протиріч між вимогою особистої свободи і загального блага, суть права в рівновазі двох моральних інтересів особистої свободи і загального блага. Звідси останній інтерес може тільки обмежувати перший, але не скасовувати його. Тому заходи проти злочинця не можуть доходити до позбавлення його життя або до відібрання волі назавжди. Отже, із юридичної точки зору, не можуть бути виправдані закони, що припускають страту і довічне ув'язнення, тому що це суперечить сутності права.

Підрозділ 1.4. «Цінності права, правові цінності і правова культура» присвячений аксіологічним характеристикам правової культури і її динаміки. Відзначається, що в основі права знаходяться такі абсолютні цінності як збереження життя, сім'ї, власності, забезпечення безпеки, одержання знань, прийняття рішень і т.д. Інструментальна (службова) цінність права полягає в визначенні різниці між цінностями й антицінностями, її цільове призначення в збереженні існуючих цінностей.

Інструментальна цінність права - це його ціннісний зміст як регулятива, відповідно до правил і вимог якого люди будують свою поведінку. Розходження існуючих правових культур визначається розходженням в обсязі нормативності, формах її існування, процедурах і методах забезпечення. При цьому якщо нормативна недостатність правової культури може викликати дезорганізацію відношень, ріст злочинності і т.д., то нормативна надмірність обмежує свободу й

ініціативу особистості. Тому досягнення оптимальної нормативності правової культури підвищує ціннісний зміст регулятивів. Інструментальна цінність права тим вища, чим більше обсяг правового регулювання відповідає вимогам життя.

Поряд з інструментальною цінністю право має власну цінність. Являючись досягненням цивілізації і культури, право протистоїть сваволі, воно є символом свободи, справедливості, формальної рівності. Нарешті, протиріччя між порядком і безладдям навряд чи можна успішно переборювати без права. Право не тільки уособлення порядку, але і цінність, що забезпечує його розвиток, охорону і взаємодію з безладдям.

Власна цінність права одержує своє вираження по таких напрямках як соціум (соціальна цінність права) і особистість (особистісна цінність права). При цьому у змісті власної цінності права виділяються специфічні цінності, що на відміну від цінностей права (цінностей, забезпечуваних правом) називають правовими цінностями (права людини, суб'єктивні права, юридичний обов'язок, правозаконність і т.п.).

Другий розділ дисертації «Діалог правових культур» відображає взаємодію правових культур, пов'язаний із специфікою процесів правової акультурації і її різновидів. У ньому показана роль традицій права у збереженні правових цінностей і розвитку правової культури, розглядається використання порівняльного права в діалозі правових культур; виділена юридична антропологія як засіб, що забезпечує нове бачення правової культури через призму якостей людини і специфіку спільностей його існування.

У підрозділі 2.1. «Правова культура і правова акультурація» при порівнянні правової культури з правовою системою відзначається, що специфіка правової культури не може бути визначена без використання сучасних поглядів на культуру, її типологію, складові, а також без урахування взаємодії (діалогу і сутички) культур, що виходять з процесів акультурації. Явище акультурації - це руйнація замкнутості культур.

Втрата деяких рис національної правової культури під впливом акультурації не означає, навіть у близькому майбутньому, втрати відмінностей між правовими культурами. Сучасний світ не може існувати в умовах замкнутості правових культур, тобто йдуть процеси правової акультурації. При цьому правова акультурація здійснюється за допомогою законодавства і судової практики, шляхом укладання договорів, нарешті, на рівні юридичної науки і юридичної освіти. Звідси можна виділити три види правової акультурації: владну, договірну і доктринальну. Результати правової акультурації знаходять своє вираження у затвердженні відповідного правового інституту (позитивна акультурація) або в його виродженні чи відмові від його використання

(негативна акультурація). При глобальній правовій акультурації відбуваються істотні, глибинні зміни в правовій культурі (рецепція права).

У діалозі правових культур самобутність є тією властивістю, яка забезпечує усталеність національної правової культури. Наростаюча взаємодія національних правових культур, їхнього зв'язку з регіональними і світовою правовими культурами потребує як здібностей до засвоєння інновацій, так і стійкості у відношенні до правових цінностей та інститутів, що не відповідають правовим традиціям і правовому менталітету самобутньої правової культури.

У підрозділі 2.2 «Традиції права і динаміка правової культури» відзначається, що право є чинником стабільності у суспільстві, воно забезпечує зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім не тільки правової культури, але й багато в чому закладає стійкий розвиток усієї культури суспільства. Традиції в праві як синонім абсолютного, вічного, що існує в різні часи, тотожні універсаліям. Вони виявляють себе в таких джерелах права як конституції, кодекси, прецеденти, договори тощо; у правових принципах, аксіомах, презумпціях, у правовій термінології і, звісно ж, правовій процедурі.

Право завжди є нормативна асоціація порядку, що несе із собою свободу, справедливість, формальну рівність. Не випадково в цьому зв'язку право є осередком стабільності. Право, насамперед, цінне стабільністю, тобто тим, без чого відбувається руйнація культури і цивілізації. Цю визначальну рису права неможливо уявити у відриві від традиції і наступності. Наступність у праві виступає як зв'язок між етапами або щаблями розвитку, що складається в збереженні елементів права як цілого або окремих його боків, при переході правової культури з одного стану в інший. Цілісність права досягається не тільки збереженням і використанням традиції, забезпеченням наступності, але і тим, що може бути названо правовою спадщиною, тобто сукупністю зв'язків, відношень і результатів правового розвитку минулих історичних епох. Будь-яка правова культура містить у собі правову спадщину і творить її.

У підрозділі 2.3. «Порівняльне право в забезпеченні діалогу правових культур» говориться, що використання порівняльного права дозволяє розширити вибір варіантів правового розвитку, може бути пов'язане з удосконалюванням правової культури у найрізноманітніших напрямках. Звичайно, завдання порівняльного права зводиться до того, щоб давати рекомендації при здійсненні правової політики. Це, проте, не виключає прикладного використання порівняльного права для розв'язку конкретних проблем національної правової культури. Як свідчать дослідження компаративістів, ті самі юридичні проблеми однаково або в значній мірі подібно вирішуються

в багатьох правових культурах. Це дозволяє використовувати «презумпцію ідентичності» для прийняття практичних рішень. У той же час, ця презумпція неприйнятна для тих областей права, що несуть із собою значний наліт політичних і моральних уявлень даного суспільства.

Досягнення порівняльного права можуть бути використані в національній правовій культурі, насамперед у сфері законодавства, потім у судовій практиці в правовій доктрині. У вирішенні питань зближення національних законодавств особливу роль починають грати модельні законодавчі акти. Подібні акти носять рекомендаційний характер, містять типові норми і забезпечують нормативну орієнтацію законодавця.

Стимулом для вибору напрямків порівняльних досліджень правової культури є проведені Міжнародною академією порівняльного права конгреси. Так, на XV конгресі (1998 р.) для розвитку правової культури України особливий інтерес викликали проблеми еволюції парламентського контролю, конституційні обмеження приватизації, джентльменські угоди в цивільному праві, право на доступ до правосуддя, можливості використання порівняльного права в новій кодифікації і ряд інших.

Підрозділ 2.4. «Юридична антропологія: вимір правової культури і її динаміки» розкриває особливості сучасного антропологізму, зверненого до внутрішнього світу людини. Юридична антропологія в цьому плані пов'язана з розглядом внутрішнього світу людини, що дозволяє йому бути творцем правової і державної реальності, вивченням закономірностей і процесів об'єктивної духовного світу людини в правових нормах і цінностях, державних інститутах тощо.

Юридична антропологія дозволяє виділити загальноправові тенденції розвитку в комплексі з визнанням правової різноманітності і встановлення ступеня правових відмінностей. Юридична антропологія свідчить, що кожна правова культура має право на автономію стосовно інших. При цьому варто було б взаємними зусиллями окреслити межі цієї автономії, визнати плюралізм правопорядків, відмовившись від етноцентризму (європоцентризму). Як показали антропологічні дослідження, за правом держави найчастіше приховуються інші недержавні форми права, що стають основою для концепції правового плюралізму.

Юридична антропологія визначила вихід дослідників до формування загальної теорії руху права, коли здійснюється передача права одним суспільством іншому. Цей процес може бути примусовим і протікти без примусу. Зміни правової культури можуть бути взаємними або односторонніми. Правова акультурація, що відбувається при цьому, частинкою здійснюється шляхом перекидання переданого права, а перекинуті норми, або правові інститути, починають використовуватися для інших цілей. У тому випадку, якщо місцеве право

зникає, поступаючись місцем імпортованому праву, то це вже не акультурація, а правова декультурація.

Юридична антропологія своїми вимірами правової культури показує необхідність урахування пізнання юридичного досвіду, накопиченого різноманітними цивілізаціями, дозволяє піти від перебільшення ідей однаковості правових культур. До того ж відзначена криза західної традиції права робить актуальним розробку питань опору національних правових культур проникненню в них тих правових явищ, що можуть негативно позначитися на правовому розвитку.

Третій розділ дисертації «Динаміка сучасної правової культури України» присвячений правовій культурі і правовій акультурації в Україні. При цьому відбиті процеси змін у законодавстві і здійсненні правової реформи. Розкривається зміст змін у правах і свободах в Україні на основі використання норм і стандартів Ради Європи і Європейського Союзу. Крім того, розглядається адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Подано матеріал про реформування органів юстиції України. Позначено напрямки динаміки правової культури України з метою просування до правової держави й активного співробітництва із сучасними державами.

У розділі 3.1. «Законодавство і правова реформа в Україні» визначені основні напрямки розвитку законодавства і здійснення правової реформи в Україні. Серед напрямків розвитку законодавства виділено: розробка нових законів, необхідність яких впливає з Конституції України; приведення чинного законодавства в повну відповідність з Основним Законом; адаптація чинного законодавства до норм європейського і міжнародного права.

Звернено увагу на відсутність координації законопідготовчих робіт між законодавчою і виконавчою владою, що призводить до дублювання в підготовванні законодавчих актів, нерационального використання матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів. На загальнодержавному рівні планування законопроектних робіт і визначення їхньої пріоритетності носять епізодичний характер.

Для вирішення питань, пов'язаних з удосконаленням нормотворчої діяльності, 9 лютого 1999 року прийнятий Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади». Цим Указом передбачається створення при Кабінеті Міністрів України Інституту нормотворчої діяльності як державного закладу, що здійснює прикладні дослідження в сфері нормотворчості виконавчої влади. Функції щодо планування законопроектної роботи і роботи з адаптації законодавств України до законодавства Європейського Союзу з наданням міністерств і інших органів виконавчої влади, координації нормотворчої діяльності органів виконавчої влади і контроль за цією діяльністю покладені на Міністерство юстиції. Серед

пріоритетних напрямків роботи Міністерства юстиції - діяльність з розробки й удосконалення проєктів нормативних актів, оптимізація нормотворчості.

На базі Центру правової реформи і законопроектних робіт створена Школа нормопроектування. З березня 1999 року у цій школі проходять навчання працівники юридичних служб міністерств і відомств. Вони освоюють прийоми і правила нормотворчої техніки під керівництвом головних вітчизняних і закордонних учених-юристів.

Успішне здійснення в Україні правової реформи є вирішальною умовою побудови правової держави, що припускає перетворення державно-правових інститутів по таких напрямках: парламентська реформа, адміністративна реформа, судова реформа, реформа місцевого самоврядування.

Підрозділ 3.2. «Права людини в Україні та їх відповідність нормам і стандартам Ради Європи і Європейського Союзу» розкриває один із важливих напрямків розвитку правової культури України. Вхідження України в Раду Європи в 1995 році пов'язане з прийняттям нею цілого ряду високих зобов'язань, поєднаних із правами людини. Ставши учасником більшості конвенцій Ради Європи, Україна виконала численні положення, передбачені Висновком Парламентської Асамблеї Ради Європи № 190 (1995 р.). Всього Україною було підписано 40 документів Ради Європи, із них 21 конвенція, 3 угоди і 15 протоколів до деяких конвенцій і угод.

Істотним кроком до європейської інтеграції стало підписання Україною Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом, що набрало сили з 1 березня 1998 року. Одним із найважливіших положень цієї Угоди є зобов'язання України про поступове приведення законодавства України у відповідність до законодавства Співдружності.

Послідовно реалізуючи свої зобов'язання, Україна створила відповідний правотворчий механізм із метою впровадження європейських норм і стандартів у національне право. Тут виділимо прийняття 27 червня 1996 року нової Конституції України, що заклала правовий фундамент нового суспільства, заснованого на забезпеченні фундаментальних прав людини, поділі влади, відповідальності держави перед особистістю. Характерна висока оцінка нової Конституції України закордонними експертами. Нова Конституція України не тільки є визначальною складовою правової культури України, але вона й відчинила перспективи для динаміки її правової культури. На жаль, економічна нестабільність, загострення соціальних протиріч, корупція і ріст злочинності ускладнили, а у багатьох напрямках стали перепорою для здійснення в Україні правової реформи. Цим можна пояснити труднощі з прийняттям цивільного і кримінальних кодексів, а також

процесуальних основ їх втілення в життя - цивільно-процесуального і кримінально-процесуальних кодексів.

Для забезпечення прав і свобод людини в Україні важливе значення мають прийнята 17 червня 1999 року постанова Верховної Ради України «Про основи державної політики України в сфері прав людини».

За час, що минув зі дня прийняття Конституції України і входження України в Раду Європи, в законодавстві України з'явилася значна кількість норм, що свідчать про істотні зміни в сфері прав і свобод людини в Україні. Для їхнього розвитку створюються процесуальні гарантії і державні служби, а також інститути, що наповнюють реальним змістом права людини в Україні відповідно до європейських норм і стандартів.

У підрозділі 3.3. «Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу» говориться, що процес зближення з Європейським Союзом є стратегічною лінією зовнішньої політики України. Тому зближення чинного і майбутнього законодавства України з законодавством Європейського Союзу виступає як характерна риса динаміки правової культури України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 1998 року № 852 «Про здійснення механізму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» на Міністерство юстиції України покладена координація діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади із забезпечення адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. При Міністерстві юстиції створена Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що очолює міністр юстиції України. Постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 року затверджене Положення про Міжвідомчу координаційну Раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. На засіданнях Міжвідомчої координаційної Ради розглядаються питання організаційного забезпечення процесів адаптації законодавства, створені підкомісії з питань адаптації окремих галузей права, визначені Загальні підстави адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу і розроблені пропозиції щодо проекту Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Важливим напрямком реформування правової системи України є участь України в конвенціях Ради Європи, що встановлюють загальні для цієї організації і Європейського Союзу стандарти і нормативи. Одночасно потрібно визнати, що звичайне копіювання або інкорпорація норм Європейського Союзу в законодавство України не може дати очікуваних результатів. Необхідно здійснювати таке відновлення

законодавства України, що відповідає правовому менталітету народу України, традиціям і цінностям її правової культури, використовує досягнення юридичної науки і юридичної освіти України.

У підрозділі 3.4. «Реформування органів юстиції України» розглядаються основні віхи розвитку органів юстиції в Україні. Відзначається, що проголошення незалежності України, здійснення політичного й економічного реформування визначили кардинальні зміни в діяльності Міністерства юстиції, розширили його функції. Указ Президента України «Про удосконалення роботи з підготування законопроектів і проведення правової реформи» поклав на Міністерство юстиції розробку основних питань державної правової політики, координацію законопроектної роботи. Вступ України в Раду Європи і прийняття нової Конституції України визначило не тільки розширення функцій, але і постановку нових завдань перед Міністерством юстиції і всією системою органів юстиції.

Нова структура Міністерства юстиції включає 30 підрозділів центрального апарату. Створено такі нові підрозділи як департаменти правової політики, державної виконавчої служби, громадянства і реєстрації фізичних осіб, реорганізоване керування цивільного і комерційного законодавства, істотно розширені й укріплені законопроектні управління. Сьогодні діяльність Міністерства юстиції за його роллю і функціями наближається до функціонування відповідних міністерств європейських країн.

У 1998 році Міністерством юстиції розроблений 51 законопроект, із яких 28 - у зв'язку з прийняттям Конституції України. У законопроектній роботі Міністерства юстиції центральними питаннями є питання про право власності (проекти законів України «Про власність (нова редакція)», «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно», «Про державну реєстрацію юридичних осіб»), боротьби з корупцією й організованою злочинністю. З метою забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина при Міністерстві юстиції створений інститут Уповноваженого у справах дотримання Конвенції про захист прав і свобод людини. Виконання Уповноваженим своїх функцій забезпечується Національним бюро у справах дотримання Конвенції, що створено в структурі центрального апарату Міністерства юстиції і регіональних його відділень в Автономній республіці Крим, обласних, Київському і Севастопольському міських управліннях юстиції. Відповідно до Указу Президента України і постанови Кабінету Міністрів України «Про систему органів юстиції» створено 745 районних і міських управлінь юстиції, підведена нормативно-правова база забезпечення їхнього належного функціонування. Реформування органів юстиції створює умови для послідовного проведення в життя правової політики, для здійснення й ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина в суверенній і демократичній Україні.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на інтегративні процеси, що відбуваються в сучасному світі, розвиток культур і окремих сфер культури пов'язано зі збереженням кожної своєї якісної певності. З цих позицій національні правові культури продовжують виступати як носії традицій і новацій у праві, забезпечуючи збереження своєї унікальності і відособленості у взаємодії з правовими культурами інших держав, регіональними правовими культурами, а також правовою культурою міжнародного порядку. Приймаючи до уваги розширення участі України в діалозі правових культур, нашій юридичній теорії і практиці необхідно більше уваги приділяти не проблемі статичності правової культури (що, безсумнівно, важливо і дає свої результати), а проблемі динаміки правової культури.

Проведене дослідження вводить у науковий обіг поняття: динаміка правової культури, правова акультурація, діалог правових культур, - за допомогою яких розкриваються нові грані в розвитку сучасної правової культури. Так, динаміка правової культури дозволяє компоненти правової культури розвинути через призму протиріч, розмежувати центр і периферію правової культури, виділити таку її рису як збереження правової поступовості і визначитися у виходах із перерв правової поступовості.

Введення поняття «правова акультурація» розкриває проблему взаємодії і взаємовпливу національних правових культур. У роботі пропонується розрізнити основні напрямки правової акультурації за допомогою виділення владної, договірної і доктринальної акультурації. За результатами правової акультурації можливі позитивна і негативна правова акультурація. Як глобальна акультурація розглядається рецепція права, при якій відбуваються глибинні зміни в правовій культурі.

Використання понять діалогу правових культур дає можливість позначити характер взаємодії національних правових культур, підтверджувати самотність кожної правової культури. При цьому наростання взаємодії правових культур вимагає від них як певної стійкості відносно до наданого впливу, так і спроможності до засвоєння інновацій без деформації своїх правових цінностей.

У динаміці правової культури можливе розрізнення історичного і сучасного аспектів аналітичних досліджень. Використовуючи досягнення порівняльного права, юридичної антропології, сьогодні необхідне таке бачення напрямків розвитку правової культури, що забезпечить збереження традиційних правових цінностей, дасть можливість спрямовувати процеси правової акультурації, виходити на діалог правових культур, переборювати спроби нав'язування правових інститутів, що не відповідають правовому менталітету і національним правовим традиціям.

Динаміка правової культури України свідчить про слабку усталеність її національної правової культури в умовах жорсткого

зав'язування правових цінностей, норм, принципів інших правових культур. Характерний приклад прямої адаптації нашого законодавства до законодавства Європейського Союзу. Здається, що в цих процесах необхідна велика обережність з боку Президента як гаранта Конституції України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів. Зближення законодавства України з законодавством Європейського Союзу повинно здійснюватися на основі проведення експертиз при участі юристів-професіоналів, спеціалістів у відповідній сфері права і проводитися під контролем і під відповідальність Міністерства юстиції України. Забезпечення динаміки правової культури України не може призводити до втрати національною правовою культурою своєї самобутності, спроможності бути вираженням правового менталітету народу України.

Результати проведеного дисертаційного дослідження містять положення, що розвивають теорію правової культури. Вони можуть бути використані як при проведенні правової реформи в Україні, так і при підготовуванні юристів-професіоналів у процесі викладання й удосконалювання навчального курсу «Теорія держави і права» і спецкурсу «Правова культура».

Список опублікованих робіт із теми дисертації:

- 1) Оптимізація нормотворчої діяльності як правового засобу затвердження прав і свобод людини // Право України. - 1999. - № 5. - С.3-7;
- 2) Реформування органів юстиції - нагальна потреба сьогодення // Право України. - 1999. - № 8. - С.3-7;
- 3) На шляху здійснення адміністративної реформи // Вісник Академії правових наук України. - 1999. - № 2 (17). - С.26-31;
- 4) Правова культура і правова акультурація // Юридический вестник. - 1999. - № 3. - С.72-75;
- 5) Деякі проблеми запровадження апроксимації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу.-В кн. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. Матеріали науково-практичної конференції. - К.:Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998. - С.1-3;
- 6) Роль Міністерства юстиції України в систематизації законодавства. - В кн. Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. - К.:Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. - С. 34-43;
- 7) Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України. За ред. - Сіренко В.Ф., Станік С.Р. - К.: «Оріяни». - 1999. - 502с.

АНОТАЦІЇ

Станік С.Р. Динаміка правової культури. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. - Одеська державна юридична академія, Одеса, 1999.

Дисертація присвячена розкриттю рушійних сил правової культури, взаємодії національних правових культур, при якій відбувається зміна їх культурних складових (законодавства, судової практики, юридичної науки, юридичної освіти та ін.). В роботі розвивається новий підхід до правової культури, оснований на сучасному баченні складових правової культури. Запроваджуються в науковий обіг такі поняття як динаміка правової культури, права акультурація, діалог правових культур.

Це дозволяє висунути дослідження правової культури на нові рубежі з обліком інтенсивних процесів взаємодії національних правових культур. Значення цієї проблеми для України розкривається на прикладі адаптації законодавства України до норм і стандартів прав людини, а також гармонізації законодавства України з нормативними актами Європейського Союзу.

Результати розгляду динаміки правової культури дозволяють поставити завдання збереження національної правової культури, оскільки наростання діалогу правових культур вимагає від правової культури України як здібності до засвоєння інновацій, так і стійкості в збереженні своїх правових традицій, правових цінностей і норм.

Ключові слова: національна права культура, діалог правових культур, динаміка правової культури, права акультурація, правові цінності.

Станік С.Р. Динаміка правової культури. - Рукопис.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 - теория и история государства и права; история политических и правовых учений. - Одесская государственная юридическая академия, Одесса, 1999.

Диссертация посвящена раскрытию движущих сил правовой культуры взаимодействию национальных правовых культур, при котором происходит изменение их культурных составляющих (законодательства, судебной практики, юридической науки, юридического образования и др.). В работе развивается новый подход к правовой культуре, основанный на современном видении составляющих правовой культуры. Вводятся в научный оборот такие понятия как динамика правовой культуры, правовая акультурация, диалог правовых культур.

Рассмотрение динамики правовой культуры позволяет представить составляющие правовой культуры через призму противоречий, обеспечивающих перемены в правовой культуре; разграничить центр и периферию правовой культуры; определиться в содержании и пределах перехода от одного состояния правовой культуры к другому.

Введение понятия «правовая аккультурация» позволяет рассмотреть процессы взаимодействия и взаимовлияния национальных правовых культур. Предлагается различать властную, договорную и доктринальную правовую аккультурацию. В качестве глобальной аккультурации выступает рецепция права, при которой происходят глубинные изменения в правовой культуре.

В диалоге правовых культур утверждается самобытность каждой правовой культуры. Это позволяет продвинуть исследование правовой культуры на новые рубежи с учетом интенсивных процессов взаимодействия национальных правовых культур. Значение этой проблемы для Украины раскрывается на примере адаптации законодательства Украины к нормам и стандартам прав человека, а также гармонизации законодательства Украины с нормативными актами Европейского Союза. Результаты рассмотрения динамики правовой культуры позволяют поставить задачу сохранения национальной правовой культуры, поскольку нарастание диалога правовых культур требует от правовой культуры Украины как способности к усвоению инноваций, так и стойкости в сохранении своих правовых традиций, правовых ценностей и норм.

Ключевые слова: национальная правовая культура, диалог правовых культур, динамика правовой культуры, правовая аккультурация, правовые ценности.

S. Stanyk. The dynamics of legal culture. - The manuscript.

The doctoral thesis on law on specialization 12.00.01 - the theory and history of law; the history of political and juridical doctrines.-Odessa state law academy, Odessa, 1999.

This thesis is dedicated to the disclosure of the moving powers of the legal culture, interaction of national legal cultures during which a change of their cultural components (legislation, court practice, law, juridical education, etc.) takes place. In this work is developed the new approach to the legal culture, based on the modern vision of the components of the legal cultures. Into the scientific circulation are put the following concepts: dynamics of legal culture, legal acculturation, the dialogue between legal cultures. It allows to promote the research in the field of legal culture to the new levels with taking into account the intensive processes of the interaction of national legal cultures. The significance of this matter for Ukraine is exposed on the example of the adaptation of Ukrainian legislation to the standards of human rights and harmonization of the Ukrainian legislation with the normative acts of the European Community.

The results of examining the dynamics of legal culture allow to set a task to keep the national legal culture, as the outgrowth of the dialogue between the national cultures requires of the Ukrainian legal culture the ability to adopt the innovations and be firm in keeping its proper legal customs, legal values and rules.

The key words: the national legal culture, the dialogue between legal cultures, the dynamics of legal culture, the legal acculturation and the legal values.